

GREGORIJANIKA U SAKRALNIM MOTETIMA HRVATSKOGA RENESANSNOG MAJSTORA JULIJA SKJAVETIĆA

NEVEN BOLTEK

SAŽETAK

U ovome radu istaknuti su biografski podaci skladatelja Julija Skjavetića s osvrtnom na njegovu službu crkvenoga glazbenika na šibenskom području u razdoblju renesanse. U nastavku rada prikazani su njegovi sakralni moteti skladani na gregorijanski *cantus firmus*.

Cljučne riječi: Skjavetić, gregorijanika, sakralni moteti, glazba hrvatske renesanse

SUMMARY

This paper presents basic biographical information about the composer Julije Skjavetic [Giulio Schiavetti], with a focus on his service as a church musician in the Šibenik area during the Renaissance period. The paper continues with a presentation of his sacred motets composed using Gregorian Chant as a *cantus firmus* material.

Keywords: Schiavetti, Gregorian Chant, sacred motets, music of the Croatian Renaissance

UVODNA MISAO

Općepoznata je činjenica da višeglasje europske zapadne glazbe počiva na gregorijanskoj komponenti. Skladatelji i dandanas, svjesno ili nesvjesno, grade svoja glazbena djela na materijalu koji ima svoju povijesnu pozadinu – bilo da je riječ o specifičnom tonskom sustavu, strukturi ili naprosto samo o tekstualnom predlošku od povijesnog značaja.

U povijesnoj evoluciji glazbenog izraza snaga genijalnosti uvijek je do izražaja došla *inteligencijom* – sposob-

nošću da se uči iz iskustva i prilagodi određenim situacijama, nakon čega slijedi kreativna intervencija modeliranja poznate materije. *Novo* je ustvari uvijek nastajalo spajanjem tradicije i invencije. Takvo balansiranje između tradicije i novih vizija uočavamo i od početaka višeglasja do vrhunaca crkvene polifonije kod Palestrine – razvijanjem skladateljskih tehnika u kojima je tradicionalna gregorijanska linija okosnica oko koje „cvjeta“ (lat. *floridus*) novokomponirani sadržaj.

JULIJE SKJAVETIĆ – MAJSTOR HRVATSKE GLAZBENE RENESANSE

Opći biografski podaci

O životu Julija Skjavetića više govori njegova glazbena ostavština¹ negoli sačuvani biografski podaci. Vjeruje se da je djelovao oko 1530. do iza 1565. godine u Šibeniku. Matice krštenih i umrlih na tom području u razdoblju od 1520. do 1697. godine bilježe upis prezimenâ Schiauetich/Schautetich/Scauetich. Iako ne postoji informacija o točnim godinama rođenja i smrti, to dopušta skladateljevo smještanje u hrvatsku glazbenu kulturu, kako navodi hrvatski akademik i muzikolog dr. Lovro Županović.² Uz Franju Bosanca, Andriju Motovunjanina i Andriju Patricija, Skjavetić je najmlađi od značajnih predstavnika hrvatske renesansne glazbene umjetnosti 16. stoljeća. Najzaslužniji za razvijanje svijesti o Skjavetiću je hrvatski muzikolog dr. Dragutin Plamenac, koji 40-ih godina 20. st. prvi ukazuje na Skjavetićevo glazbeno stvaralaštvo.³

Utjecaj liturgije i crkvene glazbe na Skjavetića

U vrijeme hrvatske renesanse glazbeni centri jadranske obale su pod utjecajem talijanske kulture i umjet-

nosti. Teritorijalna razjedinjenost hrvatskoga prostora otežavala je kvalitetan razvoj umjetnosti. Najpovoljnije prilike bile su u Mletačkoj Dalmaciji i Dubrovniku, pa su se u gradove Split, Zadar, Šibenik i Rijeku utisnule tendencije talijanske renesansne umjetnosti. O Skjavetićevo školovanju ne postoje podaci. Ono je, vjerojatno, institucionirano pod okriljem Crkve.

Posvete njegovih djela odaju da je radio u službi šibenskog biskupa Girolama Savorgnana,⁴ koji je Šibensku biskupiju vodio od 1557. do smrti 1573. godine.⁵ Njegova biskupska služba obilježena je velikim događajem u Katoličkoj Crkvi: Tridentskim koncilom (1545. – 1563.). Prema izvorima, završetku Koncila nazočio je i Savorgnano u Skjavetićevoj pratnji.⁶

Utjecaj gregorijanke na Skjavetića

Skjavetićeve djela ocrtavaju majstorstvo polivokalnoga glazbenog izraza. Vješta upotreba skladateljskih tehnika rimskih i nizozemskih polifoničara (Lasso, Palestrina, Janequin, Marenzio) ukazuju da je Skjavetić bio velika stvaralačka osobnost domaćeg i inozemnog ugleda. Potonje dokazuje i činjenica da mu je najznačajnija djela objavljivao nakladnik Girolamo Scotti u više navrata između 1562. i 1564.

¹ Usp. Koraljka KOS, *Madrigali Andrije Patricija i Julija Skjavetića u svom vremenu*, <https://dizbi.hazu.hr/d17b118n/main/k/g1/63k/kg163kikzbr.pdf> (7. XI. 2025.)

² Usp. Lovro ŽUPANOVIĆ, *Julije Skjavetić i njegova knjiga moteta za pet i šest glasova* (Mleci 1564) u svom vremenu i danas, u: *Sveta Cecilija*, Zagreb, (1996.), 66, 3, 58-59.

³ Usp. Kristina ŠUMAN, *Julije Skjavetić – život i stvaralaštvo*, u: *Moteti Quam pulchra es i O magnum mysterium – od pripreme do izvedbe* (diplomski rad), Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija, 2007., 39.

⁴ Vidi tekstove posveta u: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti – XI svezak – Julije Skjavetić, Vokalne sklabe I*, priredio Lovro ŽUPANOVIĆ, Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, Zagreb, 1996., VI

⁵ Usp. Lovro ŽUPANOVIĆ, *Julije Skjavetić i njegova knjiga moteta za pet i šest glasova* (Mleci 1564) u svom vremenu i danas, u: *Sveta Cecilija*, Zagreb, (1996.), 66, 3, 58-59.

⁶ Usp. Josip ANDREIS, *Šesnaesto stoljeće*, u: *Povijest hrvatske glazbe*, Liber Mladost, Zagreb, 1974., 58.

godine u Mletcima. Skjavetićev opus čine duhovna (moteti) i svjetovna djela (gregeske⁷ i madrigali).

Djela duhovne tematike Skjavetić sklada isključivo u formi moteta. Svi su skladani na latinskom jeziku na tekstove iz Svetog pisma, Rimskoga brevijara (misala) i Evandelja. Za razliku od skladbi svjetovne tematike, u kojima je izvjestan utjecaj Lassa, Palestrine i Marenzia, u motetima su dominantno prisutni skladateljski postupci nizozemskih polifoničara. To se ponajprije očituje izdašnom primjenom raznih vrsta kanonâ.⁸ Inspiracija za njihov glazbeni sadržaj često izvire iz melodijskih motiva istoimenih gregorijanskih napjeva.

Gregorijanski koral bio je temeljni sadržaj za stvaranje novih djela, od početaka višeglasja, u vrijeme vrhunca vokalne polifone umjetnosti (Palestrina), pa do emancipacije instrumentalne glazbe od vokalne u razdoblju baroka.

Slijede primjeri uporabe gregorijanskih elemenata u Skjavetićevoj *Prvoj knjizi moteta* iz 1564. godine. Djela je transkribirao i njihovo izdanje priredio L. Županović 1995. godine.

Prva knjiga moteta iz 1564. godine

Zbirka sadrži 18 peteroglasnih i šesteroglasnih moteta, od kojih je gregorijanska postavka očita u njih

sedam. Peteroglasna i šesteroglasna zbarska faktura pisana je isključivo za jednu vokalnu skupinu, što upućuje na izvedbeno-umjetničke mogućnosti geografskoga područja skladateljevog djelovanja. Zbog toga popularan princip dvozbornog/antifonalnog načina pjevanja skladatelj nadomješta spretnim izmjenama *chole femininum* i *masculinum*. Primjeren glasovni ambitus omogućuje pjevnost, a na graničnim tonovima registarâ skladatelj realizira retoričke vrhunce ili pak zavšetke skladbi.

Osnovna značajka Skjavetićeve melodije jest da je u najvećem broju slučajeva dijatonska. Njegov harmonijski jezik rezultat je vođenja dionica – u motetima se značajnije odvija u modalnosti (prevladavaju redom miksolidijski, jonski, eolski i dorski način), dok je u svjetovnim oblicima prisutna „izrazita prevaga *durske* izražajnosti“.⁹

• *Asperges me, Domine* (Poškropi me, Gospodine, Ps 51[50],9) i *Vidi aquam egredientem* (Vidjeh vodu) prvi su moteti u zbirci. Riječ je o prigodnim antifonama koje u liturgiji prate škropljenje naroda (novoblagoslovljenom) vodom. Zbarska faktura je peteroglasna (SATTB). Kompozicije započinju solističkom intonacijom gregorijanskoga incipita u tenorskom registru, nakon čega on postaje ravna melodija (*cantus planus*) u ostatku prve tenorske dionice. U motetima je očuvan izvorni, miksolidijski (odnosno hipomiksolidijski) modus gregorijanskih kompozicija.

⁷ gregeska (tal. *greghesca*), višeglasna skladba raznovrsna oblika uglazbljena na svjetovne stihove, srodna *villaneli*

⁸ Usp. Lovro ŽUPANOVIĆ, O motetima iz prve knjige, u: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti – XI svezak – Julije Skjavetić, Vokalne sklabe I*, Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, Zagreb, 1996., str. XXVIII-XXIX.

⁹ *Isto*, XXVII

CANTUS

ALTUS

CANON
TENOR

RESOLUTIO
QUINTUS

BASSUS

A sper ges me, Do mi ne

Do mi ne

Notni primjer 1. Gregorijanski incipit u ulozi intonacije u *Asperges me*.¹⁰

Ant.
7.
A -SPERGES me, * Dó-mi- ne,

• Motet *Pater noster* (*Oče naš*) podijeljen je u dva dijela (*Pater noster* – *Panem nostrum*), u skladu s teološkom podjelom teksta molitve Gospodnje. Od svih moteta u zbirci, ovaj ima najviše analogijâ s obilježjima nizozemske polifone škole: prisutna je vrlo razvijena linearnost melodijskih linija, kao i upotreba kanonskih tehnika. Melodijski incipit gregorijanskoga napjeva prvotno donosi dionica soprana, nakon čega slijede imitativne reperkusije ostalih dionica do postizanja šesteroglasnoga zbornikoga sloga. Obris gregorijanske melodije jasan je u frazama *Pater noster qui es in coelis* (*Oče naš koji jesi na nebesima*) i *Panem*

nostrum quotidianum (*Kruh naš svagdašnji*). Ostatak tekstualnog predloška je donesen kao novokomponirani glazbeni sadržaj: iako je u pojedinim segmentima i ovdje ostvarena aluzija s gregorijanskom melodijom, ona često zbog kontrapunktske ukupnosti nije provedena kroz sve dionice, što je posljedično umanjilo mogućnost za njezinu jasnu ekspresiju.

Pa-ter noster, qui es in cæ-lis:

Pa-ter noster, qui es in cæ-lis:

Notni primjer 2. *Pater noster*, početak¹¹

¹⁰ Dio notnog zapisa preuzet je iz: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti – XI svezak – Julije Skjavić, Vokalne sklabe I*, priredio Lovro ŽUPANOVIĆ, Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, Zagreb, 1996.

¹¹ Dio notnog zapisa preuzet je iz: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti – XI svezak – Julije Skjavić, Vokalne sklabe I*, priredio Lovro ŽUPANOVIĆ, Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, Zagreb, 1996.

•Šesteroglasni motet *Da pacem Domine* (Daj mir, Gospodine) pisan je u formi kanona. Glava teme je modificirani incipit istoimene gregorijanske antifone iz *Liber Usualisa*, koja je klasificirana u drugi modus.

•Motet *Suscipe Verbum, Virgo Maria* (Primi Riječ, Djevice Marijo) šesteroglasni je kanon u kojemu pronalazimo zanimljiv slučaj blage politekstualnosti. Dok pet dionica u kanonskom odnosu novokomponiranog sadržaja donosi glavni tekstualni predložak, dionica drugog soprana im kontrastira materijalom modificiranoga gregorijanskoga napjeva poznate antifone *Ave Maria* u dorskom modusu.

Notni primjer 3. *Suscipe Verbum, Virgo Maria*¹²

¹² Dio notnog zapisa preuzet je iz: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti – XI svezak – Julije Skjavić, Vokalne sklabe I*, priredio Lovro ŽUPANOVIĆ, Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, Zagreb, 1996.

•Moteti *Cantatibus organis* (Uz svirku instrumenata) i *Ave, sanctissima Maria* (Zdravo, presveta Marijo) uglazbljenja su tekstova u čast sv. Ceciliji, odnosno Majci Božjoj. Oba moteta počivaju na kratkoj gregorijanskoj litanjskoj formuli koju u dugim notnim vrijednostima donosi tenorska (u *Cantatibus organis*), odnosno altovska dionica (u *Ave, sanctissima*). Ostale dionice, kao

novokomponirani sadržaj na svetački *firmus* s lakoćom emanira iz kontrapunktske gustoće. tekst, melodijski i ritmički su vrlo raznolike, zbog čega gregorijanski *cantus*

Notni primjer 4. *Gregorijanski litanijski element kao cantus firmus formula*

ZAKLJUČAK

Utjecaj nizozemskih polifoničara, a istodobno i uzvišena mističnost, posebno su istaknuti korištenjem gregorijanske glazbene tematike u Skjavetićeve opusu. To je ostvareno skladateljevom posezanjem za melodijskim frazama gregorijanskih napjeva, koji su okosnica navedenih djela. Kontakti s Italijom i inozemna poznanstva omogućili su Skjavetiću praćenje trendova u glazbenoj umjetnosti te njihovo prenošenje na hrvatsko tlo: na nama je da ih baštinimo.